

Mateusz Żoch

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

***Fake news* jako narzędzie dezinformacji**

Fake news as a disinformation tool

Słowa kluczowe: Fake news, dezinformacja, bezpieczeństwo

Keywords: Fake news, disinformation, security

Streszczenie

Fake news był obecny w życiu człowieka już od czasów starożytnych. Jednakże rozwój technologii, globalizacja doprowadził do zwiększenia zasięgu jego rozprzestrzeniania. Masowość mediów doprowadziła do przeinaczeń, nadinterpretacji, szerzenia nieprawidłowości na określony temat. W ten sposób zaczęła się szerzyć dezinformacja przeprowadzana różnymi metodami. Określana jest ogólnie jako *fake news*.

Celem artykułu jest ukazanie jak ważną rolę w współczesnym świecie pełni fake news oraz jak jest wykorzystywany w celach manipulacji. Przeinaczona informacja może wywołać niepokój w jednostce bądź grupie, a tym samym zdestabilizować bezpieczeństwo. Masowy dostęp do mediów społecznościowych i Internetu prowadzi do zwiększonej ilości różnych, błędnych, celowo zmanipulowanych informacji, co może wpływać negatywnie na nasze postrzeganie rzeczywistości, a w konsekwencji na nasze bezpieczeństwo.

Abstract

Fake news has been present in human life since ancient times. However, the development of technology and globalization have led to an increase in the extent of its spread. The mass media led to distortions, over-interpretation and spreading irregularities on a specific topic. This is how disinformation began to spread, and it is carried out using various methods and is generally referred to as fake news.

The aim of the article is to show how important a role fake news plays in the modern world and how it is used for manipulation purposes. Distorted information can create anxiety in an individual or a group and thus destabilize security. Mass access to social media and the Internet leads to an increased amount of various, erroneous, deliberately manipulated information, which may have a negative impact on our perception of reality and, consequently, on our safety.

Informacja od zawsze była ważna w życiu człowieka. Dzięki niej jest on zdolny podejmować decyzje oraz odpowiednie działania aby osiągnąć wyznaczone cele. W obecnych czasach nie tylko nie zmniejsza ona swojego znaczenia, ale nawet je zwiększa. Dzięki rozwojowi technologii, a zwłaszcza Internetu i urządzeń umożliwiającym dostęp do niego z praktycznie każdego miejsca na świecie informacja jest rozprzestrzeniana w bardzo krótkim czasie i praktycznie bez ograniczeń. Technologia umożliwiła nie tylko bezproblemowy dostęp do informacji, ale sprawiła również, że każdy może tą informację tworzyć i modyfikować bez żadnej kontroli. Doprowadziło to do tego, że zaczęła ona być wykorzystywana do osiągania własnych celów. Bardzo często cele te osiągnane są przy wykorzystaniu dezinformacji.

Dezinformacja

Dezinformacja jest zjawiskiem dotyczącym wielu aspektów ludzkiego życia. Z tego powodu nie posiada ogólnej, usystematyzowanej definicji. W „Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego” określone zostało dezinformowanie, czyli prowadzenie czynności dezinformacji. Czynność ta została opisana w dwojaki sposób. Pierwsze znaczenie to *rozpowszechnianie nieprawdziwych wiadomości i dokumentów dla wprowadzenia w błąd nieprzyjaciela co do faktycznego zamiaru, organizacji i prowadzenia operacji, a także składu wojsk własnych i charakteru ich działania*¹. Drugie znaczenie dezinformowania dotyczy dezinformowania w sposób nieświadomy poprzez *wprowadzanie w błąd przełożonych lub dowódców wojsk wykonujących wspólne zadanie przez mylne interpretowanie rozkazów, zarządzeń lub innej informacji taktyczno-operacyjnej bądź pominięcie istotnych wskazówek wykonawczych, niekiedy niepodanie we właściwym*

---

¹ *Dezinformowanie*, [w:] *Słownik terminów z zakresu Bezpieczeństwa Narodowego*, red. B. Zdrowski, Warszawa 2018, s. 31.

czasie potrzebnej informacji². Definicje te skupiają się jednak jedynie na aspekcie militarnym dezinformacji.

Jedną z najogólniejszych definicji jest ta stosowana przez Tomasza Kacałę w jego artykule pod tytułem „Dezinformacja i propaganda w kontekście zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa”, gdzie określa on dezinformację jako informację, która może być jednocześnie informacją fałszywą, jak i wprowadzającą w błąd odbiorcę. Kacała określa również dezinformację jako zjawisko celowe, które wykorzystywane jest, aby osiągnąć konkretny cel, poprzez spowodowanie, że odbiorca dezinformacji podejmie decyzję, która będzie korzystna dla autora dezinformacji³.

Bardzo podobnie dezinformację definiuje Vladimir Volkoff, który w swojej książce „Dezinformacja – Oręż wojny” określa ją jako *gałąź operacji specjalnych polegająca na zmyleniu przeciwnika poprzez dostarczenie mu nieprawdziwych informacji, którymi posłuży się on do wyciągnięcia takich wniosków, jakich życzy sobie inicjator operacji*⁴.

Celem dezinformacji jest wywołanie określonej reakcji u odbiorcy lub grupy odbiorców, aby podjęli oni decyzję lub działania, które będą korzystne i oczekiwane przez autora dezinformacji. Może być to na przykład dyskredytacja władzy oraz jej obrońców. Władza, aby móc rządzić potrzebuje autorytetu, który opiera się na zgodzie większości narodu, którym zarządza oraz na uprawnieniach nadanych przez różne rodzaje aktów prawnych. Odpowiednio przygotowana oraz przeprowadzona dezinformacja może służyć do zdyskredytowania władzy w oczach obywateli i do utracenia przez nią poparcia większości narodu co prowadzi do utraty autorytetu oraz do wypowiedzenia władzy posłuszeństwa przez obywateli. Kończy się to kryzysem wewnętrznym, który paraliżuje władzę oraz możliwości państwa do odpierania zagrożeń zewnętrznych⁵.

W dezinformacji wykorzystywane są różne metody, które pozwalają osiągnąć określone cele. Jedną z metod jest negacja faktów, która polega na stwierdzeniu nieprawdy w sytuacji, gdy odbiorca nie może informacji zweryfikować. Kolejną metodą jest modyfikowanie okoliczności. Polega ono na świadomym i celowym umieszczaniu informacji w zmodyfikowanym kontekście, co wpływa na jej wagę oraz znaczenie. Osiągane jest to na przykład poprzez wyolbrzymianie wartości nieistotnych faktów, które przykryją te istotniejsze fakty. Inną metodą dezinforma-

² Ibidem, s. 31.

³ T. Kacała, *Dezinformacja i propaganda w kontekście zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2015, nr 2(24), s. 51.

⁴ V. Volkoff, *Dezinformacja – Oręż wojny*, Warszawa 1991, s. 81.

⁵ Ibidem, s. 97.

cji jest mieszanie prawdy z kłamstwem. Stosowana jest w sytuacjach, gdy odbiorca może posiadać częściowe informacje na temat danej sytuacji, ale nie zna jej wszystkich szczegółów, które można zafałszować, aby otrzymać oczekiwaną reakcję⁶.

Obecnie dezinformacja przeprowadzana różnymi metodami określana jest ogólnie jako *fake news*.

Czym jest *fake news*?

Fake news jest pojęciem powszechnie wykorzystywanym. Spotkać się z nim możemy niemal codziennie w Internecie, ale również w klasycznych mediach, takich jak telewizja, radio czy prasa. Pojęcie to rozpowszechnione zostało przez Donalda Trumpa podczas jego kampanii wyborczej na urząd prezydenta Stanów Zjednoczonych w 2016 roku. Mianem *fake newsa* określał on nie tylko fałszywe według niego informacje, ale również nieprzychylnych mu dziennikarzy, a nawet CNN, czyli jedną z amerykańskich stacji telewizyjnych⁷. Tak częste i bezrefleksyjne używanie pojęcia *fake news* sprawiło, że zaczęło ono być wykorzystywane jako określenie informacji, z którymi się nie zgadzamy i jest obecnie bardzo często stosowane. Doprowadziło to także niejako do degradacji jego znaczenia, ponieważ jego powszechność może sprawić, że ludzie przestaną przykładać do niego większą uwagę, co z kolei znacznie ułatwi rozprzestrzenianie *fake newsów* i wynikające z nich zagrożenia.

Aby móc podjąć rozważania nad tym, jakie funkcje spełniają oraz jakie zagrożenie powodują *fake newsy* należy najpierw zdefiniować pojęcie *fake newsa*, poznać jego historię oraz wyodrębnić jego rodzaje.

Fake news podobnie jak dezinformacja jest pojęciem dotyczącym wszystkich aspektów życia człowieka. Jego najczęściej stosowaną definicją jest określanie go jako *fałszywa wiadomość, często o charakterze sensacyjnym, publikowana w mediach z intencją wprowadzenia odbiorcy w błąd w celu osiągnięcia korzyści finansowych, politycznych lub prestiżowych*⁸. Katarzyna Bąkiewicz zwraca uwagę, że wielość spojrzeń na pojęcie *fake newsa* wymusza podejście do niego w sposób

---

⁶ K. Materska, W. Januszko, *Zniekształcenia zasobów informacji w rozległych systemach informacji gospodarczej*, „Przegląd Biblioteczny” 2006, z. 4, s. 470.

⁷ A. Jamieson, ‘You are fake news’: Trump attacks CNN and BuzzFeed at press conference, „The Guardian”, [online:] <https://www.theguardian.com/us-news/2017/jan/11/trump-attacks-cnn-buzzfeed-at-press-conference> [dostęp: 20.09.2021].

⁸ *Mały leksykon postprawdy*, red. M. Wójcik, Warszawa 2018, online: https://wid.org.pl/wp-content/uploads/E_wydanie-Ma%C5%82y-Leksykon-Postprawdy.pdf, s. 28 [dostęp: 20.09.2021].

dwutorowy. W ujęciu wąskim *fake news* to informacja fałszywa, możliwa do zwerifikowania poprzez sprawdzenie faktów. Z kolei w szerokim ujęciu jest on celową dezinformacją oraz przekształceniem informacji, które służyć mają promowaniu konkretnej ideologii, ma na celu zmylenie odbiorców oraz wywołanie podziałów wewnątrz społeczeństwa⁹. Bąkiewicz zauważa również, że słuszne jest porównanie *fake newsa* do wirusa, ponieważ ma on różne twarze, może bezproblemowo zmieniać swoją postać oraz bardzo szybko roznosi się w mediach¹⁰.

Obecnie *fake news* jest pojęciem bardzo rozpowszechnionym, jednak nie oznacza to, że wcześniej nie istniał. *Fake news* od zawsze towarzyszył społecznemu życiu człowieka i w praktyce niemożliwe jest wskazanie konkretnego początku wykorzystywania *fake newsów*.

***Fake news* w przeszłości**

Adam Węglowski jako najstarszy przykład *fake newsa* wskazuje wynik bitwy między Egipcjanami a Hetytami około 3300 lat temu. Była to bardzo krwawa i długa bitwa, która pozostała nierozstrzygnięta, ponieważ obie strony poniosły znaczne straty. Bitwa ta doprowadziła jednak do zawarcia pokoju między stronami. Zawarty pokój spowodował, że Ramzes powrócił do Egiptu bez obiecanych swoim ludziom zdobyczy terytorialnych. Aby poddani nie uznali go za słabego ogłosił się zwycięzcą, a jego męstwo wychwalane było w świątyniach oraz na malowidłach ściennych. Kłamstwo na temat zwycięstwa przyjęło się bardzo dobrze wśród ludu egipskiego i powielane było przez wieki. Dopiero w XX wieku odkryto źródła, które nie pochodziły z Egiptu i dzięki którym prawda w końcu ujrzała światło dzienne. Kolejnym przykładem starożytnego *fake newsa* wskazywanym przez Węglowskiego są okoliczności śmierci Aleksandra Wielkiego. Kilka lat po jego śmierci, jego matka w walce o podział imperium syna oskarżała jego nieżyjących już przeciwników o otrucie Aleksandra. Oskarżenia te prawdopodobnie przyczyniły się do jej śmierci, ponieważ została zamordowana przez krewnego ludzi, których oskarżała, ale teoria mówiąca o tym, że Aleksander Wielki został otruty do tej pory krąży po świecie, chociaż naukowcy jako przyczynę jego śmierci wskazują dur brzuszny lub malarię¹¹.

⁹ K. Bąkiewicz, *Wprowadzenie do definicji i klasyfikacji zjawiska fake news*, „Studia Medioznawcze” 2019, nr 78, s. 281–282.

¹⁰ Ibidem, s. 286.

¹¹ A. Węglowski, *Prawdziwa historia fake newsów*, <https://przekroj.pl/nauka/starozytne-fakty-i-mity-adam-weglowski> [dostęp: 20.09.2021].

Rozwój technologii zwiększał zasięg rozprzestrzeniania *fake newsów* na przykład przy wykorzystaniu prasy, a później radia i telewizji. Mateusz Podlecki jako przykład historycznego *fake newsa* w prasie wskazuje serię artykułów ukazujących się w 1835 roku w „New York Sun” pod tytułem *Great Moon Hoax*. Przedstawiały one informacje o rzekomym odnalezieniu na powierzchni Księżyca życia. Innym przykładem podawanym przez Podleckiego jest materiał belgijskiej telewizji publicznej z 2006 roku pod tytułem *Flemish Secession Hoax*. Podano w nim informacje, że flamandzki parlament podjął decyzję o secesji od Belgii. Badania, które przeprowadzono w późniejszym czasie ukazały, że wiele osób uwierzyło w te informacje¹².

Rodzaje *fake newsów*

Stały rozwój i wzrost występowania pojęcia *fake news* sprawiły, że wielu badaczy zajęło się tym zjawiskiem. Dzięki tym badaniom udało się sklasyfikować *fake newsa* i możliwe było wydzielenie jego rodzajów.

Marek Palczewski w artykule pod tytułem *Fake news. A continuation or rejection of the traditional news paradigm?* zaproponował podział *fake newsów* na kilka podstawowych rodzajów. Pierwszym rodzajem są fałszywe historie, które utworzone zostały w taki sposób, aby odbiorca był świadomy tego, że są fałszywe. Kolejny rodzaj to wiadomości wytworzone w celach propagandowych, politycznych lub komercyjnych, które są w całości wymyślone, żeby wprowadzić odbiorcę w błąd i wymusić na nim podjęcie konkretnych decyzji lub działań. Następny rodzaj *fake newsów* wyróżniony przez Palczewskiego to wiadomości, które uznawane są za fałszywe przez osoby lub instytucje, ponieważ są one negatywne w stosunku do nich. Specyficznym rodzajem *fake newsa* są treści satyryczne lub parodie, które powstają w celu wyśmiania jakiegoś wydarzenia lub zjawiska, a ich odbiorcy są świadomi celu, w którym powstały. Najbardziej niebezpiecznym dla odbiorców rodzajem *fake newsa* jest taki, który powstał w wyniku manipulowania prawdziwych informacji, przez dodanie do nich zmyślonych faktów. Są one najbardziej niebezpieczne, ponieważ są najtrudniejsze do zweryfikowania przez odbiorców¹³.

¹² M. Podlecki, *Fake news jako zjawisko (nie tylko) medialne – część I*, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 2017, nr 2, s. 125–126.

¹³ M. Palczewski, *Fake news. A continuation or rejection of the traditional news paradigm?*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Litteraria Polonica” 2017, t. 43 nr 5, https://www.researchgate.net/publication/329101237_FAKE_NEWS_Palczewski_M [dostęp: 21.09.2021].

Inny podział fake newsów zaproponowała Claire Wardle w swoim artykule *Fake news. It's complicated*. Oprócz treści satyrycznych i parodii wskazała między innymi wiadomości o mylącej treści, wykorzystywane do wmówienia czegoś komuś. Są to informacje prawdziwe, które można łatwo zweryfikować, ale przedstawione są odbiorcom, aby wywołać u nich określone uczucia lub reakcję, a nie w celu przekazania wiedzy. Kolejnym rodzajem *fake newsów* wskazywanym przez Wardle są fałszywe połączenia treści z nagłówkiem, grafiką lub podpisem. Wykorzystywane są do wzbudzania ciekawości u odbiorcy, aby zapoznał się z jej treścią, chociaż może się ona okazać dla niego nieinteresująca. Następnym rodzajem *fake newsów* są informacje przekazywane w niewłaściwym kontekście. Są to prawdziwe informacje, które mogą zostać łatwo zweryfikowane przez odbiorcę, ale przedstawione w takim kontekście, który wywoła u odbiorcy oczekiwaną reakcję. Kolejnym rodzajem są informacje całkowicie fałszywe. Są to informacje, które wytworzone zostały w taki sposób, żeby utrudnić a wręcz uniemożliwić odbiorcy ich zweryfikowanie. Ostatnim rodzajem *fake newsów* wskazanym przez Wardle są informacje z kłamliwą treścią. Najczęściej są one przedstawiane w taki sposób, aby udawały informacje z prawdziwego źródła. Osiągnięte jest to na przykład poprzez tworzenie stron internetowych o szacie graficznej podobnej do wiarygodnych źródeł¹⁴.

Edson C. Tandoc, Zheng Wei Lim oraz Richard Ling oprócz wspomnianych wcześniej rodzajów *fake newsów* wskazują także manipulację fotograficzną jako kolejną kategorię *fake newsów*. Kategoria ta dotyczy wyłącznie przekazów wizualnych, a polega na manipulowaniu obrazami lub filmami, aby wytworzyć fałszywy przekaz. Manipulacje te mogą polegać na drobnych zmianach, na przykład usunięcie drobnych szczegółów ze zdjęcia lub zmiany nasycenia kolorów całej fotografii. Manipulacja może być również znacznie bardziej ingerująca w całość materiału, ponieważ może to być całkowite usunięcie, lub dodanie kogoś na zdjęciu. Badacze wskazali również *fake newsy*, które występują w reklamach. Polegają one najczęściej na dostosowaniu formy i treści przekazu reklamowego, aby jak najbardziej przypominał program informacyjny lub autentyczny materiał prasowy. *Fake newsy* tego rodzaju tworzone są w celu uzyskania korzyści finansowych, ze zmanipulowania odbiorcy tak, by zakupił reklamowany produkt¹⁵.

¹⁴ C. Wardle, *Fake news. It's complicated*, online: <https://firstdraftnews.org/latest/fake-news-complicated/> [dostęp: 21.09.2021].

¹⁵ E. C. Jr Tandoc, Z. Wei Lim., R. Ling, *Defining fake news. A typology of scholarly definitions*, online: https://www.researchgate.net/publication/319383049_Defining_Fake_News_A_typology_of_scholarly_definitions [dostęp: 21.09.2021].

Istnieje znacznie więcej rodzajów *fake newsów* niż te wymienione. Ich różnorodność będzie wzrastać wraz z rozwojem technologii i stale się do niej adaptować.

Fake news a bezpieczeństwo

Bezpieczeństwo w najprostszej definicji zawartej w „Słowniku języka polskiego” określane jest jako *stan niezagrożenia*¹⁶. Bardziej rozbudowana definicja zawarta została w opublikowanym przez Biuro Bezpieczeństwa Narodowego „(Mini)Słowniku BBN”. Bezpieczeństwo określone zostało jako *teoria i praktyka zapewniania możliwości przetrwania (egzystencji) i realizacji własnych interesów przez dany podmiot, w szczególności poprzez wykorzystanie szans (okoliczności sprzyjających), podejmowanie wyzwań, redukcjonowanie ryzyka oraz przeciwdziałanie (zapobieganie i przeciwstawianie się) wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla podmiotu i jego interesów*¹⁷. Definicja prostsza od tej utworzonej przez BBN i bardziej rozbudowana od tej w „Słowniku języka polskiego” zawarta została w wydany w 2008 roku przez Wydział Strategiczno-Obronny Akademii Obrony Narodowej „Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego”. Bezpieczeństwo określone zostało w nim jako *stan, który daje poczucie pewności i gwarancje jego zachowania oraz szansę na doskonalenie. Jedną z podstawowych potrzeb człowieka. Jest to sytuacja odznaczająca się brakiem ryzyka utraty czegoś co człowiek szczególnie ceni, na przykład zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr materialnych*¹⁸.

Bezpieczeństwo nie jest tylko pojęciem ogólnym. Występuje wiele jego rodzajów. Wyróżniamy między innymi bezpieczeństwo globalne, regionalne, narodowe, ekonomiczne, polityczne, militarne czy informacyjne. *Fake newsy* swoim istnieniem i działaniem oddziałują nie tylko na bezpieczeństwo informacyjne definiowane jako *dziedzina bezpieczeństwa narodowego, łącząca w sobie szereg cząstkowych ujęć, które odnieść należy do narzędzi i procedur ochrony danych, informacji i systemów informacyjnych*¹⁹, ale tak naprawdę na wszystkie rodzaje

¹⁶ *Bezpieczeństwo*, [w:] *Słownik języka polskiego*, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/bezpiecze%C5%84stwo.html> [dostęp: 21.09.2021].

¹⁷ *Bezpieczeństwo*, [w:] *(Mini)Słownik BBN*, <https://www.bbn.gov.pl/pl/bezpieczenstwo-narodowe/minislownik-bbn-propozy/6035,MINISLOWNIK-BBN-Propozycje-nowych-terminow-z-dziedziny-bezpieczenstwa.html> [dostęp: 21.09.2021].

¹⁸ *Bezpieczeństwo*, [w:] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, red. B. Zdrowski, Warszawa 2018, s. 14.

¹⁹ *Bezpieczeństwo informacyjne*, [w:] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, op.cit., s. 16–17.

bezpieczeństwa. Możliwe jest to dlatego, że stwarzają one poczucie zagrożenia nie tylko dla pojedynczych jednostek, ale również dla całych grup przez co wpływać mogą na bezpieczeństwo całego państwa, regionu a nawet całego świata.

To jak *fake newsy* wpływają na bezpieczeństwo jest obecnie bardzo łatwo dostrzegalne. Powszechny dostęp do Internetu i mediów społecznościowych sprawia, że *fake newsy* produkowane są w hurtowych ilościach. Możliwe jest to dzięki łatwości i niskim kosztom ich wytworzenia oraz rozpowszechnienia. Bardzo często stosowane są jako źródło zarobku, zwłaszcza w Internecie, gdzie dzięki odpowiedniemu zatytułowaniu nawet nieistotnej informacji można zachęcić odbiorcę do jej wyświetlenia wraz ze znajdującymi się obok niej reklamami.

Przykłady *fake newsów*

Podczas omawiania zagadnień związanych z *fake newsami* warto podać konkretne przykłady, które pozwolą lepiej zrozumieć na czym polega to zjawisko.

Pierwszy warty omówienia przykład to *fake news*, który na szczęście nie rozprzestrzenił w sposób znaczący i został zdementowany zanim zdążył wyrządzić znaczne szkody w stosunkach polsko-ukraińskich. *Fake newsem* tym była informacja o zastrzeleniu przez polskiego żołnierza ukraińskiego żołnierza podczas wspólnych ćwiczeń na poligonie w Jaworowie.

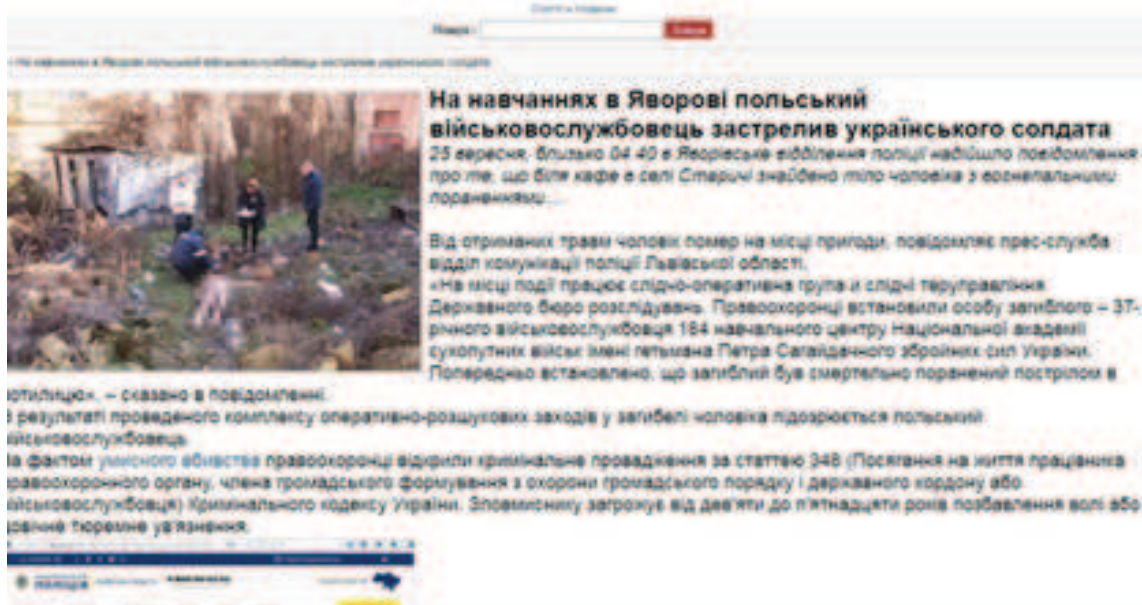
Informacja podana została przez lwowską gazetę „Ratusza”, która udostępniła również powiadomienie o zdarzeniu rzekomo pochodzące od ukraińskiej policji. Informacja ta została zdementowana przez ukraińskie dowództwo Centrum Szkolenia Wojsk Lądowych Sił Zbrojnych Ukrainy, które organizowało i nadzorowało ćwiczenia wojsk ukraińskich z żołnierzami z 14 innych krajów. Cała sytuacja określona została jako próba zdyskredytowania dowództwa w oczach innych krajów. Komunikat został usunięty ze strony gazety, a redakcja twierdzi, że umieszczony został na niej w wyniku ataku hakerskiego. Szybkie zdementowanie tej informacji umożliwiło powstrzymanie rozprzestrzeniania *fake newsa*, zanim wyrządził on jakiegokolwiek szkody²⁰.

---

²⁰ *Polski żołnierz nie zastrzelił ukraińskiego. To fejk z atakiem hakerskim w tle*, w: konkret24.tvn.pl, online: <https://konkret24.tvn24.pl/swiat,109/po9lski-zolnierz-nie-zastrzelil-ukrainskiego-to-fejk-z-atakiem-hakerskim-w-tle,972812.html> [dostęp: 21.09.2021].

Rysunek 1.

Polski żołnierz zamordował ukraińskiego żołnierza

Źródło: Zrzut ekranu za konkret24.tvn.pl.

Kolejnym przykładem jest *fake news*, o którym mówiła prawie cała Polska. W 2017 roku w Internecie pojawiło się nagranie, na którym młoda dziewczyna ze Stanów Zjednoczonych opowiadała o poznanym podczas jej pobytu w Polsce chłopaku i prosiła o pomoc w jego odnalezieniu. Film podbił polski Internet i był udostępniany we wszystkich mediach społecznościowych. Tematem zainteresowały się również media tradycyjne, na przykład program telewizyjnej publicznej – *Teleexpress*. Po kilku dniach pojawił się kolejny film, w którym ta sama dziewczyna opowiadała o tym, jak wiele wiadomości otrzymała z Polski oraz poinformowała o tym, że przyjeżdża do Polski.

Gdy po pewnym czasie oba filmy miały w serwisie YouTube gigantyczne liczby wyświetleń, a o dziewczynie mówiła prawie cała Polska, okazało się, że dziewczyna jest aktorką a cała historia została wymyślona. Była to akcja reklamowa polskiej marki odzieżowej – Reserved. Firma osiągnęła swój cel, ponieważ o całej tej akcji mówiła większość Polski. *Fake news* ten pomimo swojego gigantycznego zasięgu nie stworzył żadnego zagrożenia, ani nie wyrządził żadnych szkód, jednak bardzo dobrze pokazuje, jak szybko i łatwo można oszukać współczesne społeczeństwo²¹.

²¹ *Amerykanka szuka Wojtka to... reklama Reserved! Kim NAPRAWDĘ jest Dee Dee?*, w: eska.pl, online: <https://www.eska.pl/hotplota/news/amerykanka-szuka-wojtka-to-reklama-reserved-kim-naprawde-jest-dee-dee-aa-Mcj5-TQSB-9CB6.html> [dostęp: 21.09.2021].

Rysunek 2. Amerykanka szuka Polaka

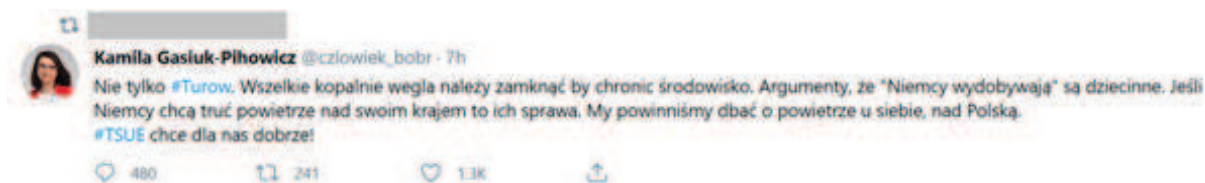

Źródło: Zrzut ekranu z serwisu kobieta.onet.pl.

Fake newsy występują pod różnymi formami we wszystkich zakątkach ludzkiego życia, jednak najwięcej z nich znaleźć możemy w Internecie, a dokładniej w mediach społecznościowych. Spowodowane jest to łatwością ich udostępniania oraz tym, że media społecznościowe są darmowe i każdy może zamieszczać w nich treści. W serwisie społecznościowym Twitter istnieje wiele fałszywych kont znanych ludzi. Prowadzone są z różnych powodów, jedni chcą na tym zarobić, inni robią to tylko i wyłącznie ze względów satyrycznych. Przykładem konta satyrycznego jest konto o nazwie Człowiek Bóbr. Ten anonimowy użytkownik, często w bardzo umiejętny sposób podszywa się pod znane osoby. Jeden z jego wpisów dotyczył sytuacji wokół kopalni w Turowie²². Człowiek Bóbr podszył się pod Kamilę Gasiuk-Pihowicz – posłankę Koalicji Europejskiej.

²² BBC o Turowie: „Polska kopalnia, która rozwściecza sąsiadów”, w: wroclaw.wyborcza.pl, online: <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,27232323,bbc-o-turowie-polska-kopalnia-kto-ra-rozwsciecza-sasiadow.html?disableRedirects=true> [dostęp: 21.09.2021].

Rysunek 3. Fałszywy wpis posłanki

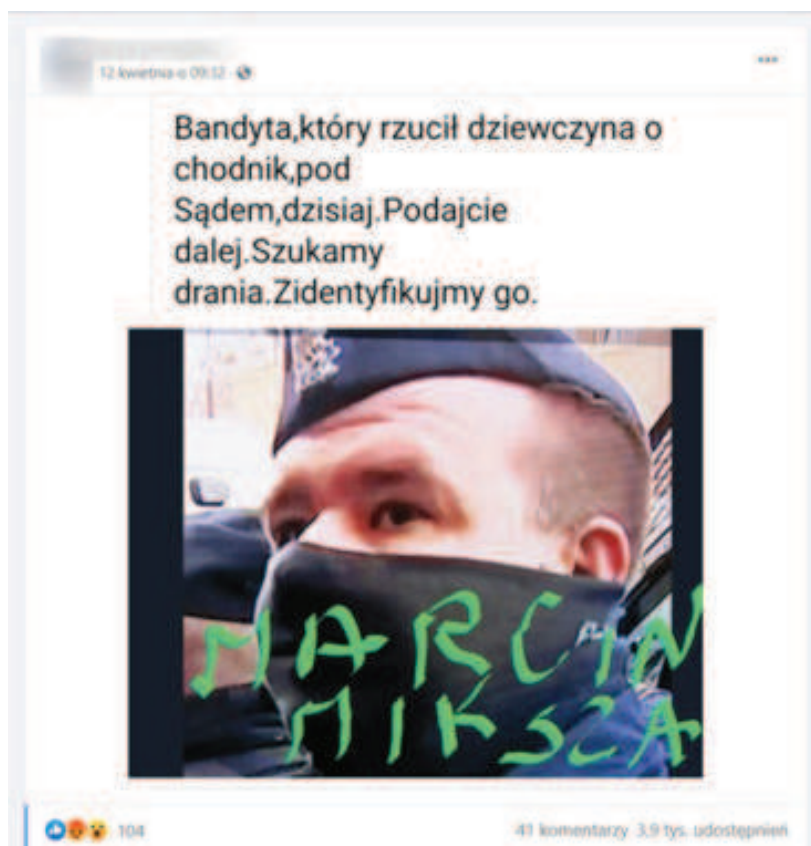
Źródło: Zrzut ekranu z serwisu Twitter.

Weryfikacja prawdziwości konta w serwisie Twitter nie jest trudna. Wystarczy przyjrzeć się pełnej nazwie znajdującej się po symbolu @. Dodatkowo oficjalne konta osób publicznych i instytucji są specjalnie oznaczone. Wpis ten nie posiada takiego symbolu, a jak łatwo się domyślić nazwa *czlowiek_bobr* nie jest nazwą konta posłanki. *Fake newsy* tego typu tworzone w celach satyrycznych nie wyrządzają szkody, poza częstym wywołaniem lawiny wyzwisk i nieprzychylnych komentarzy pod wpisem dodawanych przez osoby, które nie zweryfikowały, kto w rzeczywistości jest autorem wpisu.

Są jednak *fake newsy*, które mogą przyczynić się do czegoś więcej niż wyzwiska, czy nieprzychylny komentarze. Przykładem takiego *fake newsa* jest nagonka w Internecie na niewinnego człowieka. Sytuacja miała miejsce w kwietniu 2021 roku. Podczas protestów przeciwników obostrzeń z powodu pandemii jeden z policjantów użył służbowej pałki przeciwko jednej z kobiet, która zdaniem funkcjonariuszy była agresywna i szarpała policjanta za mundur²³. Cała sytuacja komentowana była przez wszystkie media w kraju i w Internecie. Część polityków i internautów nawoływało do ujawnienia tożsamości policjanta, aby mogły mu zostać postawione zarzuty. Z powodu tych nawoływań w Internecie zaczęto udostępniać zdjęcie policjanta podpisane różnymi nazwiskami. Pojawiające się najczęściej dane należały do emerytowanego funkcjonariusza Centralnego Biura Śledczego Policji, który zajmował się przestępczością zorganizowaną. Okazało się, że na zdjęciu nie tylko nie znajduje się wskazywany człowiek, ale również nie ma pewności czy to zdjęcie pochodzi z tego konkretnego wydarzenia.

²³ Kolejny protest w Głogowie. Policja użyła gazu łzawiącego. Jedna z uczestniczek brutalnie zatrzymana. Zdjęcia/Film, w: glogow.naszemiasto.pl, online: <https://glogow.naszemiasto.pl/kolejny-protest-w-glogowie-policja-uzyla-gazu-lzawiacego/ar/c15-8225295> [dostęp: 21.09.2021].

Rysunek 4. Błędna identyfikacja

Źródło: Zrzut ekranu z serwisu Facebook.

Takie wskazanie tożsamości w tak niespokojnej sytuacji mogło doprowadzić nie tylko do uszczerbku na zdrowiu tej konkretnej, wskazywanej osoby, ale również członków jego rodziny.

Organizacje przeciwdziałające *fake newsom*

Powszechne występowanie *fake newsów* oraz ich wpływ na otaczającą nas rzeczywistość sprawiła, że powstają organizacje, stowarzyszenia oraz fundacje, które zajmują się *fact checkingiem*, czyli weryfikowaniem informacji publikowanych w mediach oraz Internecie. Organizacje te publikują na swoich stronach internetowych oraz w mediach społecznościowych zweryfikowane informacje wraz z oceną, czy są one fałszywe, czy prawdziwe.

Przykładem takiej organizacji w Polsce jest założone w 2014 roku stowarzyszenie Demagog. Celem stowarzyszenia jest poprawa jakości debaty publicznej

oraz dostarczanie obywatelom wiarygodnych i bezstronnych informacji. Stowarzyszenie prowadzi również warsztaty i szkolenia, na których uczestnicy uczeni są weryfikowania informacji. Demagog finansowany jest ze składek członkowskich, dotacji, subwencji, darowizn oraz dochodów z działalności statutowej. W latach ubiegłych stowarzyszenie otrzymywało granty na swoją działalność od Ambasady Stanów Zjednoczonych, obecnie prowadzi projekty z programu Aktywni Obywatele – Fundusz Krajowy. Demagog weryfikuje wypowiedzi osób publicznych oraz polityków. Wypowiedzi wybierane są na podstawie dostępności materiałów do ich weryfikacji. Sprawdzane są również wypowiedzi, które do stowarzyszenia przesyłają internauci za pomocą formularza kontaktowego. Stowarzyszenie prowadzi również podkasty, podczas których prowadzone są rozmowy z ekspertami na temat fałszywych informacji w ich dziedzinach działania.

Kolejnym przykładem organizacji przeciwdziałającej *fake newsom* w Polsce jest Fundacja Przeciwdziałamy Dezinformacji. Fundacja ta powstała w 2020 roku wokół portalu internetowego fakenews.pl. Jej głównym celem jest walka z dezinformacją oraz *fake newsami* w sieci. Finansowana jest z międzynarodowych grantów oraz darowizn od prywatnych osób. Fundacja zajmuje się weryfikowaniem informacji popularnych oraz takich, które mogą dotrzeć do dużej liczby osób. Informacje te dotyczą również Polski lub są w Polsce popularne. Fundacja otrzymuje informacje do zweryfikowania od internautów, którzy przesyłają napotkane przez siebie informacje.

Przykładem organizacji przeciwdziałającej *fake newsom* zagranicą jest działająca na terenie Wielkiej Brytanii fundacja oraz organizacja non profit Full Fact. Założona została w 2009 roku pod nazwą Factcheck, w 2011 roku zmieniła nazwę na Full Fact. Organizacja jest apolityczna, a jej członkowie są grupą zróżnicowaną pod względem poglądów, co zapewnia obiektywizm podczas weryfikowania informacji. Full Fact finansowane jest głównie z działań charytatywnych oraz darowizn, ale otrzymuje również fundusze w formie dotacji od międzynarodowych firm, takich jak Facebook czy Google. Jednak największe fundusze fundacja otrzymuje z wpłat setek pojedynczych darczyńców. Fundacja zajmuje się weryfikowaniem wypowiedzi polityków oraz przekazów medialnych dotyczących aktualnych tematów. W przypadku stwierdzenia fałszywej informacji w wypowiedzi, starają się dotrzeć do nadawcy, aby publicznie sprostował on swoją wypowiedź. Organizacja prowadzi również kampanie, które mają na celu walkę z fałszywymi informacjami oraz doprowadzenie do zmian prawa wyborczego w Wielkiej Brytanii, które nałożą odpowiedzialność za stwierdzenia użyte w kampanii wyborczej oraz poprawią jakość informacji pojawiających się w debacie publicznej.

Oczywiście organizacje przeciwdziałających dezinformacji jest znacznie więcej, jednak wciąż jest to niewystarczająca ilość aby skutecznie walczyć z fake newsami.

Zakończenie

Informacja jest bardzo ważnym elementem życia człowieka. Dzięki niej możemy podejmować decyzje oraz działania. To właśnie zebrane informacje pozwalają nam podjąć decyzje, które przyniosą nam korzyści i bezpieczeństwo. Jednocześnie aby zaburzyć nasze poczucie bezpieczeństwa nie jest już potrzebne żadne wydarzenie, wystarczy sama informacja. Nie musi ona nawet być prawdziwa. Informacja zmanipulowana w odpowiedni sposób, lub w części fałszywa może wywołać niepokój nie tylko w jednostce, ale nawet w całej grupie. Jedna fałszywa informacja może nawet doprowadzić do śmierci wielu osób.

Fake news oraz powiązane z nim pojęcia będą stale się rozwijać. Będą się również pojawiały nowe organizacje przeciwdziałające fake newsom i dezinformacji. Pozostaje mieć nadzieję, że będą one wykonywały swoją pracę rzetelnie i pomogą społeczeństwu zrozumieć prawdziwą wartość zweryfikowanych informacji.

Bibliografia

Opracowania

(Mini)Słownik BBN, <https://www.bbn.gov.pl/pl/bezpieczenstwo-narodowe/minislownik-bbn-propozy/6035,MINISLOWNIK-BBN-Propozycje-nowych-terminow-z-dziedziny-bezpieczenstwa.html> [dostęp: 21.09.2021].

Bąkiewicz K., *Wprowadzenie do definicji i klasyfikacji zjawiska fake news*, „Studia Medioznawcze” 2019, nr 78.

Kacała T., *Dezinformacja i propaganda w kontekście zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2015, nr 2(24).

Mały leksykon postprawdy, red. M. Wójcik, Warszawa 2018, https://wid.org.pl/wp-content/uploads/E_wydanie-Ma%C5%82y-Leksykon-Postprawdy.pdf, s. 28 [dostęp: 20.09.2021].

Materska K., Januszko W., *Zniekształcenia zasobów informacji w rozległych systemach informacji gospodarczej*, „Przegląd Biblioteczny” 2006, z. 4.

Palczewski M., *Fake news. A continuation or rejection of the traditional news paradigm?*, „Acta Universitatis Lodzianis Folia Litteraria Polonica” 2017, t. 43 nr 5, <https://>

- www.researchgate.net/publication/329101237_FAKE_NEWS_Palczewski_M [dostęp: 21.09.2021].
- Podlecki M., *Fake news jako zjawisko (nie tylko) medialne – część I*, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 2017, nr 2.
- Słownik języka polskiego, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/bezpiecze%C5%84stwo.html> [dostęp: 21.09.2021].
- Słownik terminów z zakresu Bezpieczeństwa Narodowego, red. B. Zdrodowski, Warszawa 2018.
- Tandoc E.C. Jr, Wei Lim Z., Ling R., *Defining fake news. A typology of scholarly definitions*, https://www.researchgate.net/publication/319383049_Defining_Fake_News_A_typology_of_scholarly_definitions [dostęp: 21.09.2021].
- Volkoff V., *Dezinformacja – Oręż wojny*, Warszawa 1991.
- Wardle C., *Fake news. It's complicated*, <https://firstdraftnews.org/latest/fake-news-complicated/> [dostęp: 21.09.2021].
- Węglowski A., *Prawdziwa historia fake newsów*, <https://przekroj.pl/nauka/starozytno-fakty-i-mity-adam-weglowski>, [dostęp: 20.09.2021].

Źródła internetowe

- Amerykanka szuka Wojtka to... reklama Reserved! Kim NAPRAWDĘ jest Dee Dee?*, w: eska.pl, <https://www.eska.pl/hotplota/news/amerykanka-szuka-wojtka-to-reklama-reserved-kim-naprawde-jest-dee-dee-aa-Mcj5-TQSB-9CB6.html> [dostęp: 21.09.2021].
- BBC o Turowie: „Polska kopalnia, która rozwściecza sąsiadów”*, wroclaw.wyborcza.pl, <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,27232323,bbc-o-turowie-polska-kopalnia-ktora-rozwscieczka-sasiadow.html?disableRedirects=true> [dostęp: 21.09.2021].
- Jamieson A., *‘You are fake news’: Trump attacks CNN and BuzzFeed at press conference*, „The Guardian”, <https://www.theguardian.com/us-news/2017/jan/11/trump-attacks-cnn-buzzfeed-at-press-conference> [dostęp: 20.09.2021].
- Kolejny protest w Głogowie. Policja użyła gazu łzawiącego. Jedna z uczestniczek brutalnie zatrzymana. Zdjęcia/Film*, glogow.naszemiasto.pl, <https://glogow.naszemiasto.pl/kolejny-protest-w-glogowie-policja-uzyla-gazu-lzawiacego/ar/c15-8225295> [dostęp: 21.09.2021].
- Polski żołnierz nie zastrzelił ukraińskiego. To fejk z atakiem hakerskim w tle*, konkret24.tvn.pl, <https://konkret24.tvn24.pl/swiat,109/po9lski-zolnierz-nie-zastrzelil-ukrainskiego-to-fejk-z-atakiem-hakerskim-w-tle,972812.html> [dostęp: 21.09.2021].